

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор

Національної академії

внутрішніх справ,

доктор юридичних наук,

професор

Володимир ЧЕРНІЙ

18.02.2021 р.

ВИСНОВОК

Національної академії внутрішніх справ щодо дисертації Атаманова Олександра Михайловича на тему «Повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено або яка перебуває за межами України», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», затвердженої Вченою радою Національної академії внутрішніх справ від 25 жовтня 2019 р., протокол № 22

ВИТЯГ

з протоколу засідання фахового семінару кафедр криміналістики та судової медицини, кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності, інституту підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації, наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1, відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ від 15 лютого 2021 року

Присутні:

проректор, доктор юридичних наук, професор Чернявський С.С. (*науковий керівник*);

інститут підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації: директор інституту, доктор юридичних наук, професор Удалова Л.Д.; заступник директора інституту, кандидат юридичних наук, доцент Савицький Д.О. (*рецензент*);

кафедра криміналістики та судової медицини: завідувач кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Самодін А.В.; професор кафедри, доктор юридичних наук, професор Черноус Ю.М.; професор кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Пясковський В.В.;

кафедра кримінального процесу: завідувач кафедри, доктор юридичних наук Макаров М.А.; професор кафедри, доктор юридичних наук, професор Горбачевський В.Я.; професор кафедри, кандидат юридичних наук, професор Письменний Д.П.; професор кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Галаган О.І.; професор кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Хабло О.Ю.; професор кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Заїка С.О.;

кафедра оперативно-розшукової діяльності: професор кафедри, доктор юридичних наук, професор Василичук В.І.; доцент кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Тарасенко О.С.;

наукова лабораторія з проблем протидії злочинності ННІ № 1: завідувач лабораторії, доктор юридичних наук, професор Вознюк А.А.; провідний науковий співробітник лабораторії, доктор юридичних наук, професор Таран О.В. (*рецензент*), старший науковий співробітник лабораторії, кандидат юридичних наук Грига М.А.; аспірант заочної форми навчання Атаманов О.М.;

відділ організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності: заступник начальника відділу, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Калиновський О.В.; провідний науковий співробітник відділу, кандидат юридичних наук, старший дослідник Севрук В.Г.; провідний науковий співробітник відділу, кандидат юридичних наук, старший дослідник Павленко С.О.

З присутніх – 8 докторів наук і 12 кандидатів наук – спеціалістів за профілем поданої на розгляд дисертації.

Порядок денний: Обговорення дисертації аспіранта заочної форми навчання кафедри кримінального процесу Атаманова Олександра Михайловича на тему «Повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено, або яка перебуває за межами України», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» та щодо її рекомендації до розгляду та захисту в спеціалізованій вченій раді.

Слухали: Доповідь Атаманова Олександра Михайловича про результати дисертаційного дослідження. У своїй доповіді здобувач обґрунтував вибір теми дослідження та її актуальність (висвітлив сучасний стан проблематики теми дисертації), визначив мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, окреслив використані наукові методи дослідження (зокрема, зазначив про доцільність вибору кожного із застосованих методів), аргументував наукову новизну отриманих результатів.

Дисертант зауважив, що попри численні зміни, які були внесені до КПК України в процесі застосування, він ще містить дефекти нормативно-правового регулювання. Однією з проблем є не сформованість чіткого й однозначного розуміння поняття інституту повідомлення про підозру, що призводить до варіативності тлумачення відповідних норм сторонами кримінального провадження та судом, а також неоднозначності їх практичної реалізації.

Що стосується актуальності обраного напрямку дисертаційного дослідження, то вона обумовлюється тим, що інститут повідомлення особі про підозру в учиненні кримінального правопорушення займає особливе місце у структурі досудового розслідування, адже воно є початковим моментом притягнення особи до кримінальної відповідальності. Тому визначення часу, з якого особа набуває процесуального статусу підозрюваного у кримінальному провадженні, є найголовнішим моментом, який визначає подальше спрямування кримінального провадження та надає сторонам можливості для

застосування інших інститутів, передбачених КПК України на стадії досудового розслідування.

Окремо зауважив, що за даними єдиного звіту про кримінальні правопорушення по державі за 2020 рік Офісу Генерального прокурора, щомісяця органами досудового розслідування повідомляється про підозру в учиненні близько 15,3 тис. кримінальних правопорушень (167 098 – у звітному періоді + 16 626 – минулих років : 12 – місяців = 15,3 тис.).

Особливої актуальності вказане питання набуло після внесення у 2014 році законодавчих змін, які розширили коло підозрюваного, яким також може стати особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень. Як засвідчила практика застосування наведеної процесуальної норми, то саме вона викликає найбільші проблеми при її правозастосуванні, зумовлює правові суперечки між сторонами кримінального провадження та велику дискусію серед науковців.

Інститут повідомлення про підозру з самого початку викликав жваву дискусію серед науковців. Окремі аспекти у своїх роботах досліджували такі вчені, як: Ю. П. Аленін, А. В. Андрейчук, Є. В. Воротинцев, В. Г. Гончаренко, І. В. Гловюк, В. О. Гринюк, Л. М. Гуртієва, І. В. Єрьоменко, І. Г. Івасюк, О. В. Іващенко, О. В. Капліна, Л. М. Лобойко, Т. В. Лукашкіна, М. А. Погорецький, І. В. Рогатюк, О. В. Расторгуєв, Х. Р. Слюсарчук, О. Ю. Татаров, Л. Д. Удалова, О. В. Фараон, С. С. Чернявський, І. А. Щербак та ін. Безпосередньо врученню письмового повідомлення про підозру були присвячені дослідження О. З. Гладуна, Д. М. Говорун, В. О. Гринюка, Л. М. Гуртієвої, І. В. Єрьоменко, О. В. Зелінського, І. В. Рогатюка, О. М. Посвистака, О. Ю. Татарова, О. І. Тищенко, О. В. Фараон, В. А. Шкелебей, І. А. Щербак та ін. На дисертаційному рівні цій темі присвячене дослідження О.В. Фараон.

Незважаючи на вагомий науковий внесок згаданих учених у розроблення вказаного інституту, доводиться констатувати, що сьогодні ще існує ряд невіршених раніше та новітніх проблем теоретичного, практичного, організаційного та правового характеру, які пов'язані із процесуальною діяльністю слідчого, прокурора при повідомленні особі про підозру, особливо коли її місцезнаходження не встановлено, або яка перебуває за межами України, які не були предметом комплексного наукового аналізу.

Судова практика та правозастосовна діяльність слідчих, прокурорів, адвокатів також свідчить про наявність проблем нормативного регулювання, пов'язаного з даним інститутом. Дане твердження підтверджується статистичними даними, отриманими в ході емпіричного дослідження, а саме: 85 % опитаних респондентів зазначили про наявність в законодавчому регулюванні інституту повідомлення про підозру суттєвих прогалин та суперечностей, які потребують усунення та узгодження, що викликає необхідність в подальшому реформуванні законодавчої бази, 93 % судді, 80 % прокурори, 77 % слідчі та 90 % адвокати.

Не вирішення цих проблем в правовій теорії та їх недостатня урегульованість в чинному законодавстві, обумовлюють актуальність та необхідність проведення подальшого науково-теоретичного дослідження, спрямованого на отримання цілісного уявлення про особливості повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено, або яка перебуває за межами України, з метою вироблення конкретних рекомендацій з її удосконалення.

Метою дисертаційного дослідження є комплексне науково-теоретичне вивчення особливостей повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено, або яка перебуває за межами України, що включає в себе: розвиток законодавства, процесуальний порядок здійснення повідомлення про підозру особам вказаної категорії та гарантії їх прав. Відповідно до встановленої мети, були поставлені й вирішувались такі задачі:

- дослідити стан наукових досліджень повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено, або яка перебуває за межами України;
- комплексно проаналізувати вимоги КПК України та прецедентну практику Європейського суду з прав людини (далі – Європейський суд, Суд, ЄСПЛ) щодо інституту повідомлення про підозру;
- визначити процесуальний порядок діяльності слідчого, прокурора при складанні та зміні письмового повідомлення про підозру, з відокремленням прогалин та суперечностей правового регулювання цього інституту кримінального процесу;
- дослідити та визначити процедуру вручення повідомлення про підозру особі в учиненні кримінального правопорушення, що являється невід’ємною складовою частиною здійснення повідомлення особі про підозру, з встановлення моменту набуття особою процесуального статусу підозрюваного в кримінальному провадженні;
- здійснити аналіз практики ЄСПЛ та визначити міжнародно-правові гарантії особи бути обізнаною про висунуте проти неї обвинувачення;
- окреслити особливості набуття процесуального статусу підозрюваного особою, місцезнаходження якої не встановлено, охарактеризувавши процесуальний, практичний аспект та міжнародно-правові гарантії;
- проаналізувати процесуальний порядок та дослідити особливості вручення повідомлення про підозру при здійсненні спеціального досудового розслідування (далі – СДР);
- дослідити міжнародно-правові гарантії та комплексно проаналізувати практику Європейського суду щодо засад здійснення кримінального провадження при невстановленні місцезнаходження особи;
- встановити особливості та дослідити питання належного здійснення повідомлення про підозру особі, місце проживання та/або перебування якої встановлено на тимчасово окупованих територіях України (далі – ТОТ);
- охарактеризувати процесуальний порядок вручення письмового повідомлення про підозру особі, місце проживання та/або перебування якої встановлено за межами України;

- визначити напрями удосконалення гарантій прав підозрюваного при здійсненні повідомлення про підозру та запропонувати шляхи вирішення нагальних проблем правозастосування при невстановлені місцезнаходження особи, а також у разі її проживання та/або перебування на ТОТ чи за межами України.

Об'єктом дисертаційного дослідження є суспільні відносини, які регулюються нормами кримінального процесуального законодавства України, що виникають, змінюються та припиняються при застосуванні інституту повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено, а також у разі знаходження на ТОТ чи за межами України.

Предметом дисертаційного дослідження є повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено, або яка перебуває за межами України.

Для досягнення поставленої мети і виконання зумовлених нею завдань, а також із огляду на об'єкт і предмет, у роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів.

Методологічною основою наукового дослідження є сукупність загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, серед яких: пошуково-бібліографічний метод, який застосовувався при вивченні бібліотечних каталогів, описів і бібліографічних видань за тематикою дослідження (підрозділ 1.1); формально-логічний – для уточнення та поглиблення розуміння понятійно-категоріального апарату, що стосується предмету дослідження (підрозділи 1.2, 1.3, 1.4, 3.2); порівняльного аналізу – при узагальненні думок науковців щодо змісту повідомлення про підозру та інших понять, пов'язаних з предметом дослідження (підрозділи 1.2, 1.3, 1.4, 2.2, 3.1, 3.2); структурно-функціональний метод і методи класифікації та групування – для проведення класифікації можливих форм зміни повідомлення про підозру на досудовому розслідуванні (підрозділ 1.3), а також для визначення відповідних переліків з питань, пов'язаних із предметом дисертаційного дослідження (підрозділи 1.4, 2.3, 3.1); формально-юридичний – при дослідженні положень Конституції України, практики Європейського суду, кримінального процесуального законодавства України (розділи 1–3); порівняльно-правовий – для аналізу норм кримінального процесуального законодавства України та прецедентної практики ЄСПЛ (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1); логіко-нормативний – для обґрунтування та формулювання змін та доповнень до КПК України (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 3.2); соціологічний (анкетування) – для з'ясування думок працівників, які застосовують в своїй практичній діяльності норми законодавства щодо питань, пов'язаних з предметом дослідження (розділи 1–3); статистичний метод використовувався для узагальнення результатів опитування, слідчої та судової практики, а також для обґрунтування теоретичних положень роботи статистичними даними (розділи 1–3).

Нормативно-правову й інформаційну основу роботи становлять Конституція України, міжнародно-правові акти, КПК України та інші закони України, а також інтерпретаційні акти вищих судових інстанцій України.

Теоретичне підґрунтя дисертації сформували наукові праці вітчизняних правників з кримінального процесу та інших галузей юридичної науки.

Емпіричну базу дослідження становлять рішення Європейського суду, які

містяться в базі даних прецедентної практики ЄСПЛ HUDOC; рішення Конституційного Суду України; судові рішення, які розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень; дані слідчої та судової статистики; інформація правоохоронних органів, інших органів влади України, ЄСПЛ; узагальнені дані кримінальних проваджень, по яких повідомлення про підозру здійснювалось щодо особи місцезнаходження якої не встановлено, або яка проживає та/або перебуває на ТОТ чи за межами України; зведені дані опитування 277 осіб, серед яких працівники правоохоронних органів, прокуратури, судді та адвокати; використано власний досвід роботи прокурором та надання правової (правничої) допомоги під час здійснення адвокатської діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером та змістом розробленої проблеми дисертація є одним із перших в Україні комплексних науково-практичних досліджень, у якому на інтегративному рівні із всебічним аналізом усіх аспектів досліджуваної проблеми та застосуванням системного доктринального підходу, здійснено дослідження теоретичних, правових і прикладних проблем правозастосування інституту повідомлення про підозру особі, в тому числі особливостей його здійснення при невстановленні її місцезнаходження, а також коли відповідна особа проживає та/або перебуває на ТОТ чи за межами України, в результаті чого сформульовано нові та удосконалені наукові висновки, положення та практичні рекомендації, які мають важливе теоретичне і науково-юридичне значення. Основними результатами дослідження, що зумовлюють його наукову новизну та визначають внесок автора в розроблення зазначеної проблематики, є, зокрема, такі сформульовані наукові положення та висновки:

вперше:

- запропоновано класифікацію можливих форм зміни повідомлення про підозру на досудовому розслідуванні, за критерієм зміни кваліфікації діяння, яку поділено на три групи;

- доведено, що передбачений лише один випадок неможливості вручення складеного письмового повідомлення про підозру відповідній особі – внаслідок невстановлення місцезнаходження особи;

- обґрунтовано, що повістки про виклик підозрюваних, опубліковані в газеті «Урядовий кур'єр» та розміщені на офіційних веб-сайтах органів, що здійснюють досудове розслідування, не можуть вважатися належним врученням повідомлення особі про підозру в спосіб, передбачений законом;

- виокремлено загальні принципи (правові позиції) щодо заочного судового розгляду, через призму яких Європейським судом аналізувалися випадки додержання вимог ст. 6 Конвенції при невстановленні місцезнаходження особи;

- визначено необхідність застосування порядку, передбаченого розділом IX КПК України, як при встановленні слідчим, прокурором відомостей про проживання особи за кордоном, так і перебування особи за межами України;

удосконалено:

- теоретичне комплексне визначення терміну повідомлення про підозру;

- перелік послідовних процесуальних дій (порядок), що складається з дев'яти етапів, які мають бути виконані слідчим або прокурором при здійсненні вручення особі письмового повідомлення про підозру;

- визначення особливостей повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої встановлено на території Автономної Республіки Крим або на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях;

- перелік вимог, встановлених КПК України, за наявності яких було можливе постановлення слідчим суддею ухвали про здійснення спеціального досудового розслідування, в період дії п. 20-1 розділу XI «Перехідні положення» КПК України, в разі встановлення слідчим, прокурором відомостей про місцезнаходження особи, місце проживання та/або перебування якої знаходиться на тимчасово окупованих територіях України;

- обґрунтування неможливості розгляду положень ч. 7 ст. 135 КПК України в розриві від порядку міжнародного співробітництва під час кримінального провадження;

набуло подальшого розвитку:

- розкриття теоретичних та практичних аспектів процесуальної діяльності слідчого, прокурора при складанні відповідного процесуального акта (рішення), в тому числі при зміні повідомлення про підозру на досудовому розслідуванні;

- визначення випадків (підстав) та порядку вручення письмового повідомлення про підозру, що являється невід'ємною складовою частиною здійснення повідомлення особі про підозру;

- обґрунтування, що положення ч. 1 ст. 42 КПК України (в редакції Закону від 07 жовтня 2014 року № 1689-VII) не підлягають застосуванню, оскільки суперечать Європейській Конвенції 1950 року;

- визначення проблем правозастосування особливого порядку вручення повідомлення про підозру при здійсненні спеціального досудового розслідування;

- аргументація внесення змін і доповнень до ст. 3, 42, 110, 133, 135, 139, 140, 193, 276, 279, 281, 291 КПК України в частині удосконалення інституту повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено, або яка перебуває за межами України, які сприятимуть забезпеченню реалізації завдань та загальних засад кримінального провадження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки й пропозиції, надані в дисертаційному дослідженні, можуть бути використані у:

- законотворчій діяльності – для вдосконалення окремих положень чинного КПК України та проектів змін і доповнень до кримінального процесуального законодавства України (акт впровадження Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності);

- правозастосовній діяльності судів, органів досудового розслідування та адвокатури – під час процесу формування правозастосовної практики у кримінальному провадженні (акт впровадження Вищого антикорупційного суду; акт впровадження Печерського районного суду міста Києва; акт впровадження Шевченківського районного суду міста Києва; акт впровадження

Головного слідчого управління Національної поліції України; акт впровадження Адвокатського об'єднання «Могильницький та партнери»);

– освітньому процесі – для підготовки лекцій, методичних рекомендацій, навчальних програм, тестових завдань, відповідних розділів підручників, навчальних посібників, а також під час проведення різних видів занять із дисципліни «Кримінальний процес» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ; акт впровадження Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого).

Основні положення і висновки дисертаційного дослідження відображені у 12 наукових публікаціях, серед яких 6 наукових статей – у збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, з них – одна у зарубіжному науковому виданні, та 6 тез – у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах.

Структура та обсяг роботи зумовлені метою та завданнями дослідження, його об'єктом і предметом. Робота складається із анотації, вступу, трьох розділів, що поєднують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

Після закінчення доповіді присутні поставили такі **запитання**:

Удалова Л.Д.: За результатами дисертаційного дослідження Ви запропонували доопрацьоване теоретичне комплексне визначення терміну повідомлення про підозру. В чому полягає його новизна, оскільки в дослідженнях багатьох науковців цьому питанню вже приділено достатньої уваги?

Відповідь: Дякую за запитання. Ми повністю згодні з тезою щодо ґрунтованого опрацювання науковцями даного інституту кримінального провадження, окремо в частині визначення його поняття. Однак нами в ході дослідження, з урахуванням багатогранності цього поняття, яке застосовується в КПК України в різних значеннях (а саме одночасне оперування різними термінами «повідомлення про підозру», «складення письмового повідомлення про підозру», «вручення письмового повідомлення про підозру» та «здійснення повідомлення про підозру», що призводить до неоднозначного їх тлумачення науковцями, сторонами кримінального провадження й судом під час правозастосовної діяльності) було вирішено проаналізувати всі запропоновані науковцями визначення поняття «повідомлення про підозру» та з урахуванням законодавчих конструкцій запропонувати комплексне визначення терміну повідомлення про підозру, яке на нашу думку враховує більшість аспектів його законодавчого та правозастосовного використання.

Калиновський О.В.: В дисертаційному дослідженні Ви пропонуєте внести зміни до ст. 279 КПК України, а саме в частині необхідності винесення слідчим, прокурором окремої постанови про зміну повідомлення про підозру, поряд із зміненим повідомлення про підозру. Чи не вважаєте Ви, що дані зміни фактично призведуть до ускладнення процесу зміни повідомлення про підозру та будуть містити певні дублювання?

Відповідь: Дякую за запитання. На наш погляд, виносячи згадану постанову, слідчий та/або прокурор забезпечать розумний баланс і дотримання прав, свобод й інтересів усіх учасників кримінального провадження, адже:

- усі учасники кримінального провадження набувають можливості дізнатися про мотиви й обґрунтування прийнятого слідчим та/або прокурором рішення, оскільки зазначення мотивів та підстав при складанні повідомлення про підозру, в тому числі й при зміні повідомлення про підозру, чинне законодавство не передбачає;

- це унеможливило б будь-які зловживання з боку слідчого та/або прокурора, оскільки викладене в процесуальному документі обґрунтування рішення згодом не можна змінити (пояснити інакше) залежно від зовнішніх обставин чи суб'єктивних мотивів особи, яка його прийняла;

- виключає всі спірні й неоднозначні питання щодо чинності раніше повідомленої підозри в кримінальному провадженні, оскільки мною пропонується встановити обов'язок вказання про це саме в постанові про зміну повідомлення про підозру;

- забезпечує захист прав підозрюваного шляхом зняття (виключення) необґрунтованої підозри в учиненні раніше інкримінованого кримінального правопорушення (в разі наявності підстав для «закриття» частини підозри).

Тарасенко О.С.: В дисертаційному дослідженні ви дійшли обґрунтування того, що повістки про виклик підозрюваних, опубліковані в газеті «Урядовий кур'єр» та розміщені на офіційних веб-сайтах органів, що здійснюють досудове розслідування, не можуть вважатися належним врученням повідомлення особі про підозру в спосіб, передбачений законом, при цьому можливість виклику підозрюваного в указаний спосіб передбачена ст. 297-5 КПК України. До чого зводиться ваша незгода з діючою нормою законодавства?

Відповідь: Дякую за запитання. В процесі дослідження нами визначено, що передбачений ст. 297-5 КПК України особливий порядок вручення процесуальних документів підозрюваному при здійсненні СДР, може бути застосований лише у разі здійсненні СДР. Поряд із цим, при розкритті змісту даної правової норми нами встановлено, що порядок вручення процесуальних документів підозрюваному при здійсненні СДР в першу чергу стосується повісток про виклик підозрюваного, після опублікування яких в газеті «Урядовий кур'єр» та розміщення їх на офіційних веб-сайтах органів, що здійснюють досудове розслідування, підозрюваний вважається належним чином ознайомленим з її змістом.

Однак, на нашу думку, при застосуванні вказаних правовідносин неможливо ототожнювати повістку про виклик підозрюваного з повідомленням особі про підозру, оскільки публікування повідомлення про підозру в засобах масової інформації та на офіційних веб-сайтах органів, призведе до розголошення інформації про фізичну особу (персональні дані), інших відомостей, які містять таємницю, що охороняється законом, відомостей досудового розслідування та порушуватиме презумпцію невинуватості. По-друге, чинне законодавство України не зобов'язує фізичних осіб оглядати

офіційні веб-сайти всіх органів, що здійснюють досудове розслідування, яких доречі близько сотні, щоб дізнатися про можливе повідомлення їй про підозру. Як засвідчує практика застосування, відсутні випадки публікування в таких спосіб повідомленням особі про підозру.

На підставі викладеного нами обґрунтовано, що застосування порядку, передбаченого ст. 297-5 КПК України, для здійснення повідомлення про підозру, у спосіб обов'язкового публікування в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційних веб-сайтах органів, що здійснюють досудове розслідування, суперечить завданням та загальним засадам кримінального провадження. Тому, повістка про виклик підозрюваного опублікована в газеті «Урядовий кур'єр» та розміщена на офіційних веб-сайтах органів, що здійснюють досудове розслідування, не може вважатися належним врученням повідомлення особі про підозру в спосіб, передбачений законом, а може лише вважатися фактом належного ознайомлення підозрюваного зі змістом повістки про виклик підозрюваного.

Макаров М.А.: При дослідженні особливостей повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої встановлено на території Автономної Республіки Крим або на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях Ви пропонуєте слідчому, прокурору звертатися до Російської Федерації з запитом про міжнародну правову допомогу. Як це узгоджується з позицією щодо незаконності діяльності будь-яких органів, їх посадових та службових осіб на ТОТ України та недійсності будь-яких актів (рішень, документів), виданих цими органами та/або їх особам?

Відповідь: Дякую за запитання. Дійсно, вказане питання є дуже слушним та в процесі дисертаційного дослідження було найбільш дискусійним.

Однак в цьому питанні нами вирішено все ж таки піти по шляху пріоритетного застосування вимог міжнародного договору, практика застосування якого передбачає обов'язок вжиття з боку Держави-учасниці всіх можливих та належних заходів, спрямованих на забезпечення захисту прав і свобод громадян України, в тому числі під час кримінального провадження.

Ми розуміємо, що направлення запиту про міжнародне співробітництво щодо забезпечення вручення особі письмового повідомлення про підозру до Російської Федерації, яка здійснює «ефективний контроль» на ТОТ України, у зв'язку із чим зобов'язана гарантувати виконання ст. 1 Європейської Конвенції, не матиме практичної реалізації, оскільки практика застосування засвідчила відсутність їх виконання з боку Російської сторони.

Але вважаємо, що Україна, як європейська правова держава не має ставити пріоритети доцільності та економії «процесуального часу» над верховенством права та правами й свободами громадян України, ініціювати відповідні запити про міжнародну правову допомогу, які в разі їх невиконання будуть суттєвим підґрунтям для забезпечення перемоги в Європейському суді, при розгляді питань належного забезпечення виконання вимог ст. 6 Конвенції з боку України, та в підсумку покладанням відповідальності з цього питання на Російську Федерацію.

Окремо зауважимо, що відповідний запит має бути підготовлений не в загальному порядку, а з урахуванням особливостей, передбачених ст. 9 Закону № 1207-VII, з обов'язковим ініціюванням питання про його виконання безпосередньо співробітниками підрозділів прокуратури або інших правоохоронних відомств Російської Федерації, не створених, обраних чи призначених на ТОТ України, та обґрунтуванням вказаного питання Конституцією України, вимогами Конвенції, відповідною практикою ЄСПЛ, КПК України та законами України № 1207-VII та № 2268-VIII.

Чорноус Ю.М.: В останньому підрозділі 3 розділу Вами акцентується багато уваги визначенню необхідності застосування порядку, передбаченого розділом IX КПК України, як при встановленні слідчим, прокурором відомостей про проживання особи за кордоном, так і перебування особи за межами України. Пояснить будь-ласка таку увагу цьому питанню, з огляду на те, що думки науковців не містять розбіжностей щодо необхідності застосування порядку, передбаченого розділом IX КПК України в разі наявності обставин, передбачених ч. 7 ст. 135 КПК України.

Відповідь: Дякую за запитання! Як нами вже було зазначено, ми також поділяємо зазначену думку, однак судова практика застосування ч. 7 ст. 135 КПК України в останні часи пішла іншим шляхом, що викликало необхідність дослідження відповідної правової позиції.

Оскільки в процесі дослідження ми дійшли протилежної від судової практики думки, нами були наведені додаткові обґрунтування на визначення того, що вручення письмового повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої встановлено, місце проживання та/або перебування якої знаходиться за межами України, здійснюється в порядку виклику в кримінальному провадженні шляхом вручення письмового повідомлення про підозру, яке вручається згідно з міжнародним договором про правову допомогу, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого - за допомогою дипломатичного (консульського) представництва, на підставі запиту (доручення) про міжнародну правову допомогу (ст. 42, 111, 135, 278, 566 КПК України).

При цьому, в разі встановлення слідчим, прокурором відомостей про місцезнаходження особи, місце проживання та/або перебування якої знаходиться за межами України, слідчий, прокурор зобов'язаний звернутися до компетентних органів іншої країни, через уповноважені (центральні) органи України, передбачені ч. 1 ст. 545 КПК України, з запитом про міжнародну правову допомогу, в порядку ст. 551, 552 КПК України, з метою виконання окремих процесуальних дій, а саме вручення особі письмового повідомлення про підозру.

Враховуючи те, що законодавець розрізняє поняття «місце проживання» та «місце перебування», з метою однакового застосування на практиці проаналізованих норм КПК України, нами запропоновано внесення змін до ч. 7 ст. 135 КПК України, яку після слова «проживає» пропонуємо доповнити словами «та/або перебуває».

Головуючий: Є ще запитання? Немає. Переходимо до обговорення дисертації. Слово надається науковому керівнику **проректору Національної академії внутрішніх справ, доктору юридичних наук, професору, заслуженому діячу науки і техніки України Чернявському Сергію Сергійовичу**, який відзначив науковий внесок Атаманова О. М. у питання розроблення теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо інституту повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено, а також у разі знаходження на ТОТ чи за межами України.

Зокрема С. С. Чернявський зауважив, що в умовах розбудови України як демократичної, правової держави одним із першочергових завдань є утвердження прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, забезпечення верховенства права, законності та рівності всіх громадян перед законом і судом тощо. Саме тому в умовах кардинального оновлення кримінального процесуального законодавства України перед науковою спільнотою та практиками постає потреба в розробленні та впровадженні не декларативних, а справді дієвих законодавчих положень, спрямованих на виконання завдань кримінального провадження. З огляду на це необхідно вдосконалити, а також запропонувати нове вирішення окремих проблемних питань, пов'язаних із регламентацією інституту повідомлення про підозру особі, в тому числі місцезнаходження якої не встановлено, а також у разі її знаходження на ТОТ чи за межами України.

На підставі окреслених завдань й отриманих результатів, а також сформованих висновків і рекомендацій дисертанту вдалося досягти поставленої мети, підготувати актуальну, змістовну й оригінальну наукову працю.

Працюючи над дисертацією, Атаманов О. М. виявив себе ініціативним, наполегливим і працелюбним аспірантом, людиною з творчим мисленням.

Структура роботи визначається послідовністю та узгодженістю змісту викладених у ній питань. Суттєвих зауважень до мови та стилю викладення матеріалу немає.

Науковий рівень, зміст, обсяг й оформлення дисертації відповідають вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами й доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), а також Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167 (зі змінами й доповненнями від 21 жовтня 2020 року № 979), вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами й доповненнями від 31 травня 2019 року № 759).

Отже, це дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота Атаманова О. М. має самостійний характер, є ґрунтовною науковою працею, виконана на достатньому теоретичному рівні, адже здобувач провів системне й завершене дослідження, з огляду на що робота може бути рекомендована до розгляду та захисту в спеціалізованій вченій раді.

Після цього було надано слово **рецензентам** роботи:

Провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1, доктор юридичних наук, професор Таран О.В. Дисертація виконана якісно, на високому науковому рівні, одержані результати є об'єктивними. Позитивним моментом роботи є вміння автора обґрунтовувати власну думку, вести наукову дискусію із вченими, послідовно, логічно й системно викладати матеріал.

Мета дослідження відповідає предмету дослідження та правильно реалізована у відповідних завданнях. Об'єкт і предмет дослідження визначено правильно. Емпіричний матеріал є цілком достатнім, щоб стверджувати про об'єктивність сформульованих висновків.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, що стосуються постановки проблеми загалом, окремих її аспектів і способів їх вирішення, переконують у тому, що відповідні питання теоретично та практично важливі, були розроблені відповідно до змін у кримінальному процесуальному законодавстві, є перспективними для дослідження. Праця ґрунтується на аналізі достатньої кількості джерел (це роботи з кримінального процесуального права й інших галузей юридичної науки, міжнародно-правові акти, матеріали слідчої та судової практики).

Наукові положення, викладені в дисертації, ґрунтуються на грамотному використанні сучасних прийомів і методів наукового пізнання, які обрані з огляду на визначену мету та сформульовані завдання. Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, викладених у дисертації та опублікованих наукових працях зумовлена опрацюванням значної кількості наукових та нормативно-правових джерел.

Ступінь обґрунтованості й достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, що сформульовані в дисертації, визначені декількома обставинами. Передусім автор достатньо повно вивчив і проаналізував наукову літературу як загальнотеоретичного, так і спеціального спрямування, яка стосувалася тематики дослідження. Слід відзначити сумлінне використання здобувачем різнопланової джерельної бази, що стосується проблематики дослідження. Дисертант використовує об'єктивну критику і науковий стиль полеміки, доступну мову викладу, що засвідчує вдало обрану власну методіку дослідження та раціональне використання загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. По-друге, достовірність одержаних наукових положень і результатів дисертації обумовлена тим, що положення і висновки в цілому не суперечать усталеним, апробованим науковим положенням у сучасній науці кримінального процесу.

Структура дисертації надає можливість здобувачу якнайкраще висвітлити порушену проблематику, досягнути поставленої мети й окреслених завдань.

Викладені вище обставини дають підстави для висновку про належний рівень обґрунтованості основних положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їхню репрезентативність, свідчать про належний науковий рівень дослідження, яке за своїм змістом і розглядом проблем відповідає поставленим МОН України вимогам.

Отже, можна дійти загального висновку про те, що до захисту подано завершене наукове дослідження, яке містить наукові положення, що в сукупності є внеском у науку кримінального процесу та правозастосовну діяльність.

Заступник директора Інституту підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації, кандидат юридичних наук, доцент Савицький Д.О. Заходи, реалізовані в Україні та спрямовані на посилення ролі й функцій суду з метою захисту прав і свобод громадян у кримінальному судочинстві, безпосередньо торкнулися діяльності, процесуального статусу та функцій органів досудового розслідування. Регламентація принципу змагальності, закріпленого Конституцією України, визначила доцільність істотних трансформацій у всій системі кримінального процесу, різних способах реалізації діяльності кримінального процесуального характеру, розподілу відповідних кримінальних процесуальних функцій, зміни в співвідношенні між процесуальними можливостями різних учасників кримінального провадження.

Попри численні зміни, які були внесені до КПК України в процесі подальшого його практичного застосування, він ще містить дефекти нормативно-правового регулювання. Однією з проблем є несформованість чіткого й однозначного розуміння поняття інституту повідомлення про підозру, що призводить до варіативності тлумачення відповідних норм сторонами кримінального провадження та судом, а також неоднозначності їх практичної реалізації.

Особливої актуальності вказане питання набуло після внесення у 2014 році законодавчих змін щодо набуття статусу підозрюваного особою, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень.

Незважаючи на вагомий науковий внесок учених у розроблення вказаного інституту, доводиться констатувати, що сьогодні ще існує ряд невирішених раніше та новітніх проблем теоретичного, практичного, організаційного та правового характеру, які тією чи іншою мірою пов'язані із процесуальною діяльністю слідчого, прокурора при повідомленні особі про підозру, особливо коли її місцезнаходження не встановлено, або яка перебуває за межами України, які не були предметом комплексного наукового аналізу.

Таке розуміння дає можливість для констатації про своєчасність та актуальність дисертаційного дослідження Атаманова О.М.

У дисертації автором поставлено та вирішено низку важливих завдань, такі задачі: вивчено стан наукових досліджень повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено, або яка перебуває за межами України; досліджено вимоги КПК України та прецедентну практику ЄСПЛ щодо інституту повідомлення про підозру; досліджено процесуальний порядок діяльності слідчого, прокурора при складанні та зміні письмового повідомлення про підозру; проаналізовано процедуру вручення повідомлення про підозру особі в учиненні кримінального правопорушення та обґрунтовано, що саме вручення являється тією складовою частиною здійснення повідомлення особі

про підозру, з яким пов'язується момент набуття особою процесуального статусу підозрюваного в кримінальному провадженні; визначено міжнародно-правові гарантії особи бути обізнаним про висунуте проти нього обвинувачення; визначено особливості набуття процесуального статусу підозрюваного особою, місцезнаходження якої не встановлено; досліджено особливості вручення повідомлення про підозру при здійсненні спеціального досудового розслідування; комплексно проаналізовано міжнародно-правові гарантії та прецедентну практику ЄСПЛ щодо засад здійснення кримінального провадження при невстановленні місцезнаходження особи; досліджено питання належного здійснення повідомлення про підозру особі, місце проживання та/або перебування якої встановлено, яка знаходиться на тимчасово окупованих територіях України; вивчено процесуальний порядок вручення письмового повідомлення про підозру особі, місце проживання та/або перебування якої встановлено за межами України; визначено напрями та запропоновано шляхи вирішення проблем правозастосування при невстановленні місцезнаходження особи, а також в разі її проживання та/або перебування на тимчасово окупованих територіях України чи за межами України.

Відтак, автором здійснено значний обсяг роботи. У дослідженні вдало, послідовно та логічно викладено і розкрито головні питання, зазначені у змісті. Все це дає підстави вважати, що мета дослідження досягнута, а його завдання реалізовані.

Таким чином, дисертація Атаманова О.М. є завершеною науковою працею та може бути рекомендована до захисту в спеціалізованій вченій раді.

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

Професор кафедри криміналістики та судової медицини, доктор юридичних наук, професор Чорноус Ю.М., яка зазначила, що актуальність запропонованого Атамановим О. М. дослідження в умовах сьогодення не викликає сумнівів, оскільки проблемні питання, які були розглянуті здобувачем, лише засвідчують необхідність звернення до обраної тематики.

Про актуальність цього напрямку дослідження, а отже, і теми, свідчить зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Зі змісту роботи вбачається, що для досягнення поставленої мети дисертантом визначено чіткі завдання, які, з огляду на сформульовані висновки, вдалося вирішити. Не викликає зауважень і правильність визначення об'єкта та предмета дослідження. Репрезентативною є емпірична база дослідження, що безумовно дала дисертанту змогу якнайкраще сформулювати й обґрунтувати наукові положення, висновки та пропозиції стосовно вдосконалення кримінального процесуального законодавства України.

Доходимо висновку, що дисертаційне дослідження Атаманова Олександра Михайловича на тему «Повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено, або яка перебуває за межами України» є закінченою науковою працею, у якій обґрунтовано наукові положення та висновки, які є новими в теоретичному аспекті й важливими для юридичної практики. Отже, робота може бути рекомендована до захисту в спеціалізованій вченій раді.

Заступник начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Калиновський О.В. У процесі дослідження дисертант загалом успішно реалізував ті завдання, які поставив перед собою, наочним свідченням чого є систематизація наукових дослідження за напрямом обраної теми.

Поділяємо аргументацію дисертанта з приводу наявності лише одного випадку неможливості вручення складеного письмового повідомлення про підозру відповідній особі – внаслідок невстановлення місцезнаходження особи (ст. 42, 276, 278 КПК України). В протилежному випадку до особи підлягає застосуванню «загальний» порядок – особистого (безпосереднього) вручення їй письмового повідомлення про підозру.

Позитивним аспектом дослідження є доведена автором необхідність зобов'язати слідчого та/або прокурора виносити окрему вмотивовану постанову про зміну повідомлення про підозру, яка може бути оскаржена слідчому судді в порядку, передбаченому п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України, яка подається разом зі скаргою на повідомлення про підозру та зобов'язати прокурора виносити постанову про закриття кримінального провадження в частині повідомлення про підозру, якщо під час досудового розслідування частина повідомлення про підозру не підтвердилася, у зв'язку з наявністю підстав, передбачених ч. 1 ст. 284 КПК України.

Інші висновки також заслуговують на позитивну оцінку.

У цьому аспекті дисертаційне дослідження Атаманова Олександра Михайловича на тему «Повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено, або яка перебуває за межами України» безумовно є актуальним і значущим як для теорії кримінального процесу, так і правозастосування положень чинного законодавства, навіть попри наявні наукові праці із цього напрямку. Таким чином, робота може бути рекомендована для подання в спеціалізовану вчену раду для подальшого публічного захисту.

Завідувач кафедри кримінального процесу, доктор юридичних наук Макаров М.А. Актуальність підготовленої Атамановим О. М. дисертації в умовах сьогодення не викликає сумнівів, оскільки відповідно до п. 3 ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, кожна держава зобов'язана забезпечити будь-якій особі, яка перебуває в межах її території та під її юрисдикцією, ефективний засіб правового захисту у випадках порушення її прав і свобод.

Охоплюючи загалом проблематику інституту повідомлення про підозру особі, в тому числі місцезнаходження якої не встановлено, а також у разі знаходження на ТОТ чи за межами України, їх значення для юридичної науки, законотворчості й правозастосування, вибір теми дисертації, її мета, поставлені завдання, об'єкт і предмет дослідження для розв'язання наукових завдань, комплексність їх вирішення, зміст і доцільність основних положень, висновків, пропозицій та рекомендацій, сформульованих автором наукової праці, слід визнати важливими для розвитку науки кримінального процесу.

Дисертація є закінченою науковою працею та може бути рекомендована до разового захисту в спеціалізованій вченій раді на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

ВИСНОВОК

щодо дисертації Атаманова Олександра Михайловича на тему «Повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено, або яка перебуває за межами України»

Дисертація Атаманова Олександра Михайловича на тему «Повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено, або яка перебуває за межами України», що подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є цілісною, завершеною науковою працею.

Обґрунтування вибору теми дослідження. Попри численні зміни, які були внесені до КПК України в процесі застосування, він ще містить дефекти нормативно-правового регулювання. Однією з проблем є несформованість чіткого й однозначного розуміння поняття інституту повідомлення про підозру, що призводить до варіативності тлумачення відповідних норм сторонами кримінального провадження та судом, а також неоднозначності їх практичної реалізації.

Що стосується актуальності обраного напряму дисертаційного дослідження, то вона обумовлюється тим, що інститут повідомлення особі про підозру в учиненні кримінального правопорушення займає особливе місце у структурі досудового розслідування, адже воно є початковим моментом притягнення особи до кримінальної відповідальності. Тому визначення часу, з якого особа набуває процесуального статусу підозрюваного у кримінальному провадженні, є найголовнішим моментом, який визначає подальше спрямування кримінального провадження та надає сторонам можливості для застосування інших інститутів, передбачених КПК України на стадії досудового розслідування.

Зауважимо, що за даними єдиного звіту про кримінальні правопорушення по державі за 2020 рік Офісу Генерального прокурора, щомісяця органами досудового розслідування повідомляється про підозру в учиненні близько 15,3 тис. кримінальних правопорушень (167 098 – у звітному періоді + 16 626 – минулих років : 12 – місяців = 15,3 тис.).

Особливої актуальності вказане питання набуло після внесення у 2014 році законодавчих змін, які розширили коло підозрюваного, яким також може стати особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень. Як засвідчила практика застосування наведеної процесуальної норми, то саме вона викликає найбільші проблеми при її правозастосуванні, зумовлює правові суперечки між сторонами кримінального провадження та велику дискусію серед науковців.

Інститут повідомлення про підозру з самого початку викликав жваву дискусію серед науковців. Окремі аспекти у своїх роботах досліджували такі вчені, як: Ю. П. Аленін, А. В. Андрейчук, Є. В. Воротинцев, В. Г. Гончаренко, І. В. Гловюк, В. О. Гринюк, Л. М. Гуртієва, І. В. Єрьоменко, І. Г. Івасюк, О. В. Іващенко, О. В. Капліна, Л. М. Лобойко, Т. В. Лукашкіна, М. А. Погорецький, І. В. Рогатюк, О. В. Расторгуєв, Х. Р. Слюсарчук, О. Ю. Татаров, Л. Д. Удалова, О. В. Фараон, С. С. Чернявський, І. А. Щербак та ін. Безпосередньо врученню письмового повідомлення про підозру були присвячені дослідження О. З. Гладуна, Д. М. Говорун, В. О. Гринюка, Л. М. Гуртієвої, І. В. Єрьоменко, О. В. Зелінського, І. В. Рогатюка, О. М. Посвистака, О. Ю. Татарова, О. І. Тищенко, О. В. Фараон, В. А. Шкелебей, І. А. Щербак та ін. На дисертаційному рівні цій темі присвячене дослідження О.В. Фараон.

Незважаючи на вагомий науковий внесок згаданих учених у розроблення вказаного інституту, доводиться констатувати, що сьогодні ще існує ряд невирішених раніше та новітніх проблем теоретичного, практичного, організаційного та правового характеру, які пов'язані із процесуальною діяльністю слідчого, прокурора при повідомленні особі про підозру, особливо коли її місцезнаходження не встановлено, або яка перебуває за межами України, які не були предметом комплексного наукового аналізу.

Судова практика та правозастосовна діяльність слідчих, прокурорів, адвокатів також свідчить про наявність проблем нормативного регулювання, пов'язаного з даним інститутом. Дане твердження підтверджується статистичними даними, отриманими в ході емпіричного дослідження, а саме: 85 % опитаних респондентів зазначили про наявність в законодавчому регулюванні інституту повідомлення про підозру суттєвих прогалин та суперечностей, які потребують усунення та узгодження, що викликає необхідність в подальшому реформуванні законодавчої бази, 93 % судді, 80 % прокурори, 77 % слідчі та 90 % адвокати.

Не вирішення цих проблем в правовій теорії та їх недостатня урегульованість в чинному законодавстві, обумовлюють актуальність та необхідність проведення подальшого науково-теоретичного дослідження, спрямованого на отримання цілісного уявлення про особливості повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено, або яка перебуває за межами України, з метою вироблення конкретних рекомендацій з її удосконалення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно з положеннями й напрямками реалізації Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, тема дослідження відповідає Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки України на 2019–2021 роки, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2018 року № 1466, узгоджується з пріоритетними напрямками наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України № 275/2015 від 16 березня 2015 року) та

пріоритетними напрямками розвитку правової науки на 2016–2020 роки в частині правових механізмів забезпечення і захисту прав та свобод людини, визначених у Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України, які затверджені загальними зборами Національної академії правових наук України 03 березня 2016 року.

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 жовтня 2019 р. (протокол № 22) та включено до переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (№ 814 за 2019 рік).

Мета і завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є комплексне науково-теоретичне вивчення особливостей повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено, або яка перебуває за межами України, що включає в себе: розвиток законодавства, процесуальний порядок здійснення повідомлення про підозру особам вказаної категорії та гарантії їх прав. Відповідно до встановленої мети, були поставлені й вирішувались такі *завдання*:

- дослідити стан наукових досліджень повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено, або яка перебуває за межами України;
- комплексно проаналізувати вимоги КПК України та прецедентну практику Європейського суду щодо інституту повідомлення про підозру;
- визначити процесуальний порядок діяльності слідчого, прокурора при складанні та зміні письмового повідомлення про підозру, з відокремленням прогалин та суперечностей правового регулювання цього інституту кримінального процесу;
- дослідити та визначити процедуру вручення повідомлення про підозру особі в учиненні кримінального правопорушення, що являється невід'ємною складовою частиною здійснення повідомлення особі про підозру, з встановлення моменту набуття особою процесуального статусу підозрюваного в кримінальному провадженні;
- здійснити аналіз практики ЄСПЛ та визначити міжнародно-правові гарантії особи бути обізнаною про висунуте проти неї обвинувачення;
- окреслити особливості набуття процесуального статусу підозрюваного особою, місцезнаходження якої не встановлено, охарактеризувавши процесуальний, практичний аспект та міжнародно-правові гарантії;
- проаналізувати процесуальний порядок та дослідити особливості вручення повідомлення про підозру при здійсненні СДР;
- дослідити міжнародно-правові гарантії та комплексно проаналізувати практику Європейського суду щодо засад здійснення кримінального провадження при невстановленні місцезнаходження особи;
- встановити особливості та дослідити питання належного здійснення повідомлення про підозру особі, місце проживання та/або перебування якої встановлено на ТОТ;
- охарактеризувати процесуальний порядок вручення письмового повідомлення про підозру особі, місце проживання та/або перебування якої встановлено за межами України;

- визначити напрями удосконалення гарантій прав підозрюваного при здійсненні повідомлення про підозру та запропонувати шляхи вирішення нагальних проблем правозастосування при невстановленні місцезнаходження особи, а також у разі її проживання та/або перебування на ТОТ чи за межами України.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, виконання обумовлених нею задач, забезпечення науково-обґрунтованих результатів дослідження використано комплекс загально-наукових та спеціальних методів. Серед методів пізнання, насамперед, використовувалися: *пошуково-бібліографічний метод*, який застосовувався при вивченні бібліотечних каталогів, описів і бібліографічних видань за тематикою дослідження (підрозділ 1.1); *формально-логічний* – для уточнення та поглиблення розуміння понятійно-категоріального апарату, що стосується предмету дослідження (підрозділи 1.2, 1.3, 1.4, 3.2); *порівняльного аналізу* – при узагальненні думок науковців щодо змісту повідомлення про підозру та інших понять, пов'язаних з предметом дослідження (підрозділи 1.2, 1.3, 1.4, 2.2, 3.1, 3.2); *структурно-функціональний метод і методи класифікації та групування* – для проведення класифікації можливих форм зміни повідомлення про підозру на досудовому розслідуванні (підрозділ 1.3), а також для визначення відповідних переліків з питань, пов'язаних із предметом дисертаційного дослідження (підрозділи 1.4, 2.3, 3.1); *формально-юридичний* – при дослідженні положень Конституції України, практики Європейського суду, кримінального процесуального законодавства України (розділи 1–3); *порівняльно-правовий* – для аналізу норм кримінального процесуального законодавства України та прецедентної практики ЄСПЛ (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1); *логіко-нормативний* – для обґрунтування та формулювання змін та доповнень до КПК України (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 3.2); *соціологічний* (анкетування) – для з'ясування думок працівників, які застосовують в своїй практичній діяльності норми законодавства щодо питань, пов'язаних з предметом дослідження (розділи 1–3); *статистичний метод* використовувався для узагальнення результатів опитування, слідчої та судової практики, а також для обґрунтування теоретичних положень роботи статистичними даними (розділи 1–3).

Нормативно-правову й інформаційну основу роботи становлять Конституція України, міжнародно-правові акти, КПК України та інші закони України, а також інтерпретаційні акти вищих судових інстанцій України.

Теоретичне підґрунтя дисертації сформували наукові праці вітчизняних правників з кримінального процесу та інших галузей юридичної науки.

Емпіричну базу дослідження становлять рішення Європейського суду, які містяться в базі даних прецедентної практики ЄСПЛ HUDOC; рішення Конституційного Суду України; судові рішення, які розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень; дані слідчої та судової статистики; інформація правоохоронних органів, інших органів влади України, ЄСПЛ; узагальнені дані кримінальних проваджень, по яких повідомлення про підозру здійснювалось щодо особи місцезнаходження якої не встановлено, або яка проживає та/або перебуває на ТОТ чи за межами України; зведені дані

опитування 277 осіб, серед яких працівники правоохоронних органів, прокуратури, судді та адвокати; використано власний досвід роботи прокурором та надання правової (правничої) допомоги під час здійснення адвокатської діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером та змістом розробленої проблеми дисертація є одним із перших в Україні комплексних науково-практичних досліджень, у якому на інтегративному рівні із всебічним аналізом усіх аспектів досліджуваної проблеми та застосуванням системного доктринального підходу, здійснено дослідження теоретичних, правових і прикладних проблем правозастосування інституту повідомлення про підозру особі, в тому числі особливостей його здійснення при невстановленні її місцезнаходження, а також коли відповідна особа проживає та/або перебуває на ТОТ чи за межами України, в результаті чого сформульовано нові та удосконалені наукові висновки, положення та практичні рекомендації, які мають важливе теоретичне і науково-юридичне значення.

Основними результатами дослідження, що зумовлюють його наукову новизну та визначають внесок автора в розроблення зазначеної проблематики, є, зокрема, такі сформульовані наукові положення та висновки:

вперше:

- запропоновано класифікацію можливих форм зміни повідомлення про підозру на досудовому розслідуванні, за критерієм зміни кваліфікації діяння, яку поділено на три групи;

- доведено, що передбачений лише один випадок неможливості вручення складеного письмового повідомлення про підозру відповідній особі – внаслідок невстановлення місцезнаходження особи;

- обґрунтовано, що повістки про виклик підозрюваних, опубліковані в газеті «Урядовий кур'єр» та розміщенні на офіційних веб-сайтах органів, що здійснюють досудове розслідування, не можуть вважатися належним врученням повідомлення особі про підозру в спосіб, передбачений законом;

- виокремлено загальні принципи (правові позиції) щодо заочного судового розгляду, через призму яких Європейським судом аналізувалися випадки додержання вимог ст. 6 Конвенції при невстановленні місцезнаходження особи;

- визначено необхідність застосування порядку, передбаченого розділом IX КПК України, як при встановленні слідчим, прокурором відомостей про проживання особи за кордоном, так і перебування особи за межами України;

удосконалено:

- теоретичне комплексне визначення терміну повідомлення про підозру;

- перелік послідовних процесуальних дій (порядок), що складається з дев'яти етапів, які мають бути виконані слідчим або прокурором при здійсненні вручення особі письмового повідомлення про підозру;

- визначення особливостей повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої встановлено на території Автономної Республіки Крим або на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях;

- перелік вимог, встановлених КПК України, за наявності яких було можливе постановлення слідчим суддею ухвали про здійснення спеціального досудового розслідування, в період дії п. 20-1 розділу XI «Перехідні положення» КПК України, в разі встановлення слідчим, прокурором відомостей про місцезнаходження особи, місце проживання та/або перебування якої знаходиться на тимчасово окупованих територіях України;

- обґрунтування неможливості розгляду положень ч. 7 ст. 135 КПК України в розриві від порядку міжнародного співробітництва під час кримінального провадження;

набуло подальшого розвитку:

- розкриття теоретичних та практичних аспектів процесуальної діяльності слідчого, прокурора при складанні відповідного процесуального акта (рішення), в тому числі при зміні повідомлення про підозру на досудовому розслідуванні;

- визначення випадків (підстав) та порядку вручення письмового повідомлення про підозру, що являється невід'ємною складовою частиною здійснення повідомлення особі про підозру;

- обґрунтування, що положення ч. 1 ст. 42 КПК України (в редакції Закону від 07 жовтня 2014 року № 1689-VII) не підлягають застосуванню, оскільки суперечать Європейській Конвенції 1950 року;

- визначення проблем правозастосування особливого порядку вручення повідомлення про підозру при здійсненні спеціального досудового розслідування;

- аргументація внесення змін і доповнень до ст. 3, 42, 110, 133, 135, 139, 140, 193, 276, 279, 281, 291 КПК України в частині удосконалення інституту повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено, або яка перебуває за межами України, які сприятимуть забезпеченню реалізації завдань та загальних засад кримінального провадження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки й пропозиції, надані в дисертаційному дослідженні, можуть бути використані у:

- *законотворчій діяльності* – для вдосконалення окремих положень чинного КПК України та проектів змін і доповнень до кримінального процесуального законодавства України (акт впровадження Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності);

- *правозастосовній діяльності судів, органів досудового розслідування та адвокатури* – під час процесу формування правозастосовної практики у кримінальному провадженні (акт впровадження Вищого антикорупційного суду; акт впровадження Печерського районного суду міста Києва; акт впровадження Шевченківського районного суду міста Києва; акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України; акт впровадження Адвокатського об'єднання «Могилянський та партнери»);

- *освітньому процесі* – для підготовки лекцій, методичних рекомендацій, навчальних програм, тестових завдань, відповідних розділів підручників, навчальних посібників, а також під час проведення різних видів занять із дисципліни «Кримінальний процес» (акт впровадження Національної академії

внутрішніх справ; акт впровадження Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження проведено автором особисто з урахуванням сучасних доктринальних розробок і досягнень науки кримінального процесу. Сформовані в дисертації положення та висновки обґрунтовано здобувачем самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні ідеї та висновки дисертаційного дослідження доповідалися та обговорювалися й знайшли своє відображення в наукових статтях і тезах доповідей, оприлюднених на 6 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах, а саме: «Особливості повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку» (Київ, 14 листопада 2019 року); «Проблемні питання реалізації принципу невідворотності покарання за корупційні кримінальні правопорушення в умовах сучасного законодавства» (Київ, 12 грудня 2019 року); «Окремі аспекти повідомлення про підозру особі при здійсненні спеціального досудового розслідування (in absentia)» (Prague, November 09–12, 2020); «Процесуальний порядок вручення письмового повідомлення про підозру особі, яка перебуває за межами України» (Ankara November 16–19, 2020); «Актуальні питання організації взаємодії учасників слідчо-оперативної групи до здійснення повідомлення про підозру» (Київ, 19 листопада 2020 року); «Проблеми реалізації принципу невідворотності покарання за корупційні кримінальні правопорушення в разі невстановлення місцезнаходження особи» (Київ, 9–10 грудня 2020 року).

Повнота викладення матеріалів дисертації в публікаціях та особистий внесок у них автора. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження відображені у 12 наукових публікаціях, серед яких 6 наукових статей – у збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, з них – одна у зарубіжному науковому виданні, та 6 тез – у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах, зокрема:

1. Атаманов О. М. Теоретичні та практичні аспекти процесуальної діяльності сторони обвинувачення під час складання письмового повідомлення про підозру. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 4 (113). С. 64–79.

2. Атаманов О. М. Зміна повідомлення про підозру на досудовому розслідуванні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1 (114). С. 37–52.

3. Атаманов О. М. Вручення письмового повідомлення про підозру як невід’ємна складова притягнення особи до кримінальної відповідальності. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1 (19). С. 33–48.

4. Атаманов О. М. Набуття статусу підозрюваного особою, місцезнаходження якої не встановлено. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 3 (116). С. 83–94.

5. Атаманов О. М. Особливості повідомлення про підозру особі, яка перебуває на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (20). С. 64–72.

6. Атаманов О. М. Особливості повідомлення про підозру особі, яка перебуває на території Автономної Республіки Крим. *Knowledge, Education, Law, Management*. (Республіка Польща). 2020. № 3 (31). vol. 1. С. 97–107.

7. Атаманов О. М. Особливості повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку. *Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків* : матеріали міжвід. наук.-практ. кругл. столу (Київ, 14 листоп. 2019 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 162–165.

8. Атаманов О. М. Проблемні питання реалізації принципу невідворотності покарання за корупційні кримінальні правопорушення в умовах сучасного законодавства. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. Ч. 2. С. 334–337.

9. Атаманов О. М. Окремі аспекти повідомлення про підозру особі при здійсненні спеціального досудового розслідування (in absentia). *Modern problems in science* : Legal sciences : VIII International scientific and practical conference. November 09–12, 2020. Prague, Czech Republic. С. 222–226.

10. Атаманов О. М. Процесуальний порядок вручення письмового повідомлення про підозру особі, яка перебуває за межами України. *Science and practice of today* : IX International scientific and practical conference. November 16–19, 2020. Ankara, Turkey. С. 239–244.

11. Атаманов О. М. Актуальні питання організації взаємодії учасників слідчо-оперативної групи до здійснення повідомлення про підозру. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 98–101.

12. Атаманов О. М. Проблеми реалізації принципу невідворотності покарання за корупційні кримінальні правопорушення в разі невстановлення місцезнаходження особи. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2020 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 2. С. 265–268.

Характеристика особистості здобувача. Атаманов Олександр Михайлович, 1983 року народження. Народився в м. Макіївка Донецької області. 2006 року закінчив Донецький національний університет й отримав диплом спеціаліста. У період з 2006-го до 2015-го року працював на різних посадах в органах прокуратури Донецької, Кіровоградської та Одеської областей (помічник прокурора Будьонівського району міста Донецька Донецької області, виконуючий обов'язки прокурора та прокурор відділу нагляду за додержанням законів органами внутрішніх справ при провадженні

дівання та досудового слідства управління нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дівання та досудове слідство прокуратури Донецької області, заступник прокурора Гірницького району міста Макіївки Донецької області, заступник начальника відділу нагляду за додержанням законів органами внутрішніх справ при розслідуванні злочинів проти життя управління нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дівання та досудове слідство прокуратури Донецької області, заступник прокурора та перший заступник прокурора Київського району міста Донецька Донецької області, перший заступник прокурора міста Кіровограда Кіровоградської області, прокурор та старший прокурор прокуратури міста Одеси Одеської області). У період з 2016-го до 2019-го року був директором товариства з обмеженою відповідальністю «Юридична фірма «Октопас». З січня 2019 року по теперішній час є діючим адвокатом.

Оцінка мови та стилю дисертації. Мова і стиль дисертації відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України.

Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту. Зміст дисертації відповідає спеціальності 081 «Право».

Відповідність дисертації нормативно встановленим вимогам та можливість подання їх до захисту. Дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами й доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами й доповненнями від 31 травня 2019 року № 759) та п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167 (зі змінами й доповненнями від 21 жовтня 2020 року № 979), і може бути рекомендована до розгляду та разового захисту в спеціалізованій вченій раді.

Результати голосування присутніх на засіданні докторів і кандидатів наук за профілем поданої на розгляд дисертації: за – 20, проти – немає, таких, що утрималися, – немає.

За результатами експертизи дисертації Атаманова Олександра Михайловича на тему «Повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено, або яка перебуває за межами України» та повноти публікації основних результатів дослідження

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Атаманова Олександра Михайловича на тему «Повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено, або яка перебуває за межами України».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Атаманова Олександра Михайловича відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами й доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами й доповненнями від 31 травня 2019 року № 759) та п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167 (зі змінами й доповненнями від 21 жовтня 2020 року № 979).

3. Рекомендувати дисертацію Атаманова Олександра Михайловича на тему «Повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено, або яка перебуває за межами України» до разового захисту на здобуття ступеня доктора філософії у спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

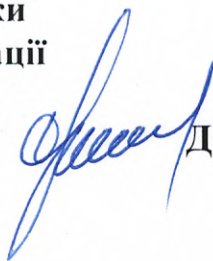
Рецензент:

**провідний науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем протидії
злочинності ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

 Олена ТАРАН

Рецензент:

**заступник директора Інституту підготовки
керівних кадрів та підвищення кваліфікації
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент**

 Дмитро САВИЦЬКИЙ